

Om Landbruget paa Island.

Af Agronom Svein Sveinsson.

Islands nuværende Tilstand er Resultatet af mange samvirkende Aarsager, hvoriblandt Klima, Jordbund og Overfladeforhold spille en betydelig Rolle og have, i Forening med Dens isolerede Beliggenhed, henvist os til at søge vort væsentlige Erhverv ved Græsdyrkning og Husdyrbrug. Langsomheden af vore Fremskridt paa praktiske Omraader maa dog ikke alene tilskrives Virkningen af disse Faktorer, men sikkert ogsaa for en stor Del de foregaaende Aarhundreders ublide Forhold, og for at man skal kunne danne sig en Forestilling om, hvorvidt den islandske Jordbund vil kunne modtage og lønne en bedre Dyrkning, eller om den vil være istand til at føde en større Folkemængde, end nu for Tiden findes, — om Island, kort sagt, tør haabe noget af Fremtiden, vil det være ønskeligt at se, hvorledes Den har været stillet i Fortiden.

Som bekjendt blev Island bebygget i Slutningen af det niende Aarhundrede; paa denne Tid til ind i det trettende Aarhundrede har Den, som det synes at fremgaa af Sagaerne, været ulige bedre udviklet i materiel Henseende, end den for Tiden er, et Forhold, der er modsat andre civiliserede Landes Udvikling. Man troer at kunne paavise, at der dengang har levet omtr. 100,000 Mennesker i Landet, og med Hensyn til

Forbrykning vare vore Forfædre utvivlsomt meget dygtige; man sees, at de dyrkede Korn, havde bethdelige Engvandingssanlæg og byggede store Gærder paa Grænserne mellem Ejendommen, eller til Fredning for Lun og Enge. Hornkvæg og Faar var der ligeledes flere af end nu, efter hvad man kan slutte af historiske Skildringer, hvor dette Emne berøres.

Al denne Herlighed gif imidlertid meget tilbage under Borgerkrigen i det 13de og 14de Aarhundrede, og det synes, som om den gif næsten til Grunde ved den store Døds Indtog i Island i Begyndelsen af det 15de Aarhundrede; efter denne Tid gaaer det i ethvert Fald stadig ned ad Bakke i alle Retninger; Den bliver hjemsogt af Landplager af enhver Art. Folkemængden smelter sammen til 40,000 og i den store Koppeepidemi 1707 endog til 34,000 Individier.

Ved denne Tid, i det 16—17de og 18de Aarhundrede, synes de gamle Islænderes Driftighed i Landbruget at være gaaet Folket ganske af Minde; Virkekraftets Ødelæggelse nærmede sig sin Afslutning, man ophører med at bruge Tørv til Brændsel og bruger Faaregødning istedet; Kundskaben om Engvandingen er forsvunden, og Fredningen af de dyrkede Marker ved Opførelsen af Hejn ophører næsten ganske. Man læser stadig om yderlig haarde Aaringer, om Ødelæggelser og Hungersdød, indtil denne Tilstand naaede sit Højdepunkt i Aarene 1783—85, som en Følge af Skaptárjökuls Udbrud i 1783, hvorved Græsvegetationen paa en stor Del af Den blev ligesom forgiftet, vel ogsaa en Eftervirkning af Faarebesætningens almindelige Nedslagtning (paa Grund af Stabsygen) fra Aaret 1772—79*).

I det følgende Aar døde de $\frac{3}{4}$ af Hestene, Halvdelen af Hornkvæget og $\frac{4}{5}$ Dele af Faarene paa Island, medens der

*) Efter hvad man nærmest kan skjønne, døde der og blev nedslagtet i disse Aar c. 280,000 Faar. Styrskur um Landskagi 1861, Pag. 91.

af Befolkningen i de næste 2 Aar omkom omtrent 9000 Personer*).

Det var ved denne Tid Regjeringen for Alvor tænkte paa at flytte Dens Beboere til Island, da man antog det som givet, at de ikke fremtidig vilde kunne finde Livsophold under disse Forhold.

Til alt Held blev det dog ikke til noget med Udførelsen af denne Tanke, og i det forløbne sidste Hundrede Aar har der ingen Gjentagelse af saa store Ulykker fundet Sted.

Den samlede Folkemængde var i Aaret

1703	50,400**)
1708	34,000
1769	46,000
1791	39,700
1800	45,900
1850	59,100
1860	66,900
1877	72,000

I Hungersnøden 1603 døde der c. 9000 Mennesker, 1674—75 i to Sykler paa Nordlandet 2500, 1752—59 c. 9000 og 1783—85 henved 9700***).

I det 18de Aarhundrede blev der gjort forskjellige Forsøg af Regjeringen til Ophjælpning af Landbruget; saaledes sendtes der i Sommeren 1752 sex danske Bønder op til Den, for at prøve om Korndyrkningen kunde lykkes; de arbejdede paa denne haabløse Opgave til 1758, da de rejste tilbage med uforrettet Sag. En Havemand, Jón Grímsson, fik det Hverv at vejlede Indbyggerne i Havedyrkning, men det be- rettes, at han kun fik lidet udrettet. Ogsaa blev af flere i samme Aarhundrede forsøgt paa Korndyrkning, f. Ex. af Stifts-

*) Hannes Finnsson: Um mannsættun i Hallærum á Íslandi.

***) Skýrslur um Landshagi á Íslandi 1861.

****) Hannes Finnsson: Um mannsættun i Hallærum á Íslandi, samt Magnús Steffensen: Ísland i det attende Aarhundrede.

amtmand Thodol paa Bessastad, der en Sommer avlede 5 Tdr. Byg. Man prøvede Plantning af Gran og Fyr, ja endog Frugttræer, for ikke at tale om Hør, Hamp og Tobak.

I Aarene 1776—80 blev der udstedt flere Forordninger med Paabud om bedre Jorddyrkning ved Bygning af Hegn, Jævning af Tuer, Grøstegravning etc., og der blev en betydelig Præmie udsat, for hvad der udførtes mere end paalagt.

Alle disse Forholdsregler nyttede imidlertid lidet; dels bleve Lovene ikke overholdte, og dels vare Lovbestemmelserne, skjøndt givne i den bedste Mening, aldeles ikke baserede paa en rigtig Opfattelse af Ejendommelighederne ved de islandske Kulturforhold.

Jorddyrkningen paa Island har som væsentligste Opgave at bringe Udbytte af Tun — de umiddelbart ved Gaardene liggende, ofte indhegnede Smaastykker, og Enge — de fjærnere liggende, ofte vaade Myrestrækninger; disse ere aldrig fredede ved Hegn, men vel skaanede for Græsning af Kvæg lidt før Høststens Tid. Tunene ere meget forskellige i Størrelse efter Ejendommen, lige fra 3—30 Tdr. Land; sædvanlig vel paa 7—10 Tdr. Land; det er disse Jordstykker, der ere dyrkede mest omhyggelig, og af dem produceres det Hø, hvormed man plejer som oftest at fodre Malkkvæget om Vinteren. Størrelsen af disse Tun og den Grad af Kultur, hvori de befinde sig, er det bestemmende med Hensyn til, hvor mange Stykker Malkkvæg, der kan holdes. I ældre Tider synes Tunene overalt at have været omgivne med Hegn, ligesom de ofte paa mange Steder have været meget større end nu. Man betragtede fordem Høet af 1 Td. Land Tun som tilstrækkeligt Vinterfoder for en Malkko (circa 60 Centner), mens der nu sædvanlig maa regnes et dobbelt saa stort Areal. Det synes derfor, som om Kulturen er gaaet tilbage.

En stor Ulempe er det, at Tunene næsten alle ere bedækkede med større og mindre Tuer og altsaa yderst ujævne; dels forarsages herved et ikke ringe Arbejdstab, og dels give de ujævne Tun betydelig mindre Afgrøder end de jævne.

I de senere Aar har man dog, især paa Sydlandet, begyndt temmelig almindelig at jævne Tuerne, hvilket skeer ved at strælle Grønsværen af hele Overfladen og planere den underliggende Muld; et Lag Gjødning lægges da ovenpaa denne, og det Hele dækkes igjen med den forud aftagne Grønsvær; denne Operation kræver omtrent 120 Dagsarbejder for en Mand pr. Td. Land, hvilket efter islandske Arbejdspriser kan ansættes til en Udgift paa circa 300 Kr.; det lønner sig umiddelbart meget godt at anvende en saadan Kulturmethode, idet Afgrøden for en Aarrække forøges meget betydelig, samtidig med at Høstudgiften forringes, og den senere Gjødningsanvendelse paa de jævnedes Flader bliver mere økonomisk.

Man gjøder Tunene Foraar eller Efteraar og freder dem for Kvæget fra Foraaret til Høstet. Tundyrkningens Udvikling og Besætningens Størrelse af Mallekvæg gaaer altid Side om Side med hinanden; det er derfor en betragtelig Kjendsgjerning, at Mallekvægets Antal, som senere skal vises, bestandig har været i Aftagende, og at jævnsides denne Tunenes Udstrækning og Produktionsevne er i Tilbagegang. I kolde Somre er Afgrøden paa Engene og de daarlig dyrkede Tun usikker og svigter ofte aldeles, mens de godt dyrkede Tun næsten altid give meget sikre Afgrøder. For Islands Udvikling har derfor Tundyrkningen en indgribende Betydning, og man kan kun ønske, at Bevidstheden herom maa trænge ind i Befolkningen overalt, saa at Tunenes Areal fremtidig maa kunne forøges istedetfor, som hidtil, at formindskes.

Enghøet avles paa de ofte fjerntliggende Udmarker, hvis Bestaaffenhed er yderst varierende og Udbyttet som oftest beroende paa, om de blive vandede eller ej. Opdæmning af Vandet over større Strækninger er den for Island naturlige Vandingsmaade og den, som giver det bedste Resultat. Overrisling gjør vel ogsaa Nytte, saaledes f. Ex. paa enkelte Tun i Foraarstiden, eller under særlig gunstige Forhold paa Engene, men i det Hele maa det dog siges at have mindre Betydning.

Det hvidfarvede Vand fra Søllerne i det Indre af Landet er det bedste Vand til Engvanding, og det er mangfoldige Steder, at det viser sin Virkning ved gode Afgrøder, 20—30 Centner Hø pr. Td. Land, mens man, hvor intet Vand benyttes, ofte maa nøjes med 6—10 Centner; sædvanlig kan man anslaa, at Enghøet udgjør $\frac{3}{4}$ af alt høstet Hø, mens Kvaliteten er ligesaa forskjellig, som Afgrøden kan være det paa de forskjellige Arealer.

I Forbindelse med de nysnævnte Former for Anvendelse af Jord paa Island bør nævnes Havedyrkingen, som vel ikke omfatter store Arealer (paa hele Landet c. halvandet hundrede Tdr. Land), men som dog uden Tvivl fortjener mere Omhu, end der i Almindelighed vises den. Man dyrker i Haverne væsentlig Kartofler, botfeldske Koer, Kaalrabi og noget Grønkaal; Hvidkaal kan ikke godt trives. Man har i Havværterne et værdifuldt Middel til Hjælp, naar der kun er ringe Raad til at købe Brødkorn, ligesom deres Anvendelse i Husholdningen har megen Betydning i hygiejnisk Henseende*). Paa Nordlandet dyrkes næsten udelukkende Kartofler, der ofte lykkes meget godt**), men dog ikke synes at være saa vel stikkede til at taale de klimatiske Ejendommeligheder som Kaalrabi og botfeldske Koer. Ved Mývatn, i c. 1000 Fods Højde over Havsladen, har man kunnet avle Kaalrabi paa $3\frac{1}{2}$ Pds. Vægt.

Paa Sydlandet findes undertiden, saaledes i Reykjaviks Haver, Ribs og Stikkelsbær voksende ret godt.

Det er især ved Havedyrkingen, at Bunkundigheden med Hensyn til Jorddyrking er saa isjnesaldende; der er naturligvis ikke Tale om Vexling med Planter, men i enkelte Tilfælde har man ikke engang Forestilling om Nødvendigheden af at gjøde Jorden, for at den Aar for Aar skal give samme Afgrøde, og man bliver meget forundret, naar den efterhaanden

*) Schleisner: Island fra et lægevidenskabeligt Synspunkt, Pag. 142.

**) Indtil 100 Tdr. Kartofler pr. Td. Land.

lønner det udførte Arbejde slet, : „Klimatet er Skyld i det Hele,“ siger man, og man retter hyppig de Spørgsmaal til Konsulenten, hvoraf det kan komme sig, at den eller den Have, der „lykkedes“ faa godt de første Aar efter Anlægget, nu ikke mere vil yde nogen Afgrøde.

Som bekjendt er der paa Island en stor Mængde kogende Kilder, der som større og mindre Bække vælde ud af Jorden; i Nærheden af disse have Jordlagene en højere Temperatur end andetsteds, — det er derfor ypperlige Steder til Haveanlæg, hvilket de ogsaa ofte benyttes til. Hvor man har forladt saadanne Haver, kan man flere Aar efter se Kar= tofler skyde op hist og her, bevarede for Vinterkulden; og man paaastaer, at selve Kartoffelknoldene tiltage i Størrelse ved at overvintre paa disse Steder, hvor man altsaa kan lade dem henstaa i Jorden og benytte dem efterhaanden, som Forbruget kræver det. Ved de varme Kilder burde man saaledes kunne indrette gode Haver, hvis Jorden ellers fik en taalelig Be= handling, men det er just paa disse Steder, hvor man troer, at Jorden mindst trænger til Gødning, fordi den her ofte kan yde gode Afgrøder i en Række af Aar uden noget som helst Tilskud af Gødning.

En Have plejer man altid at frede om ved Opførelsen af et Grønsværshegn; men Ulykken er, at man som oftest tager Grønsværen af selve den projekterede Haveplads, hvor= ved denne berøves de saa haardt nødvendige Plantenærings= midler, som det øverste Lag indeholder, og kun de dybere og fattigere Lag stilles til fremtidige Haveværsters Disposition. Med Hensyn til Valget af Plads for Haverne, har man i Reglen en ligesaa uheldig Opfattelse; — de anlægges ofte paa magre Steder udenfor eller i Udkanten af Tunet, og Af= grøftningen er meget mangelfuld. Sukkede Grøfter kjendes saaledes næppe. —

Det fremgaaer af ovenstaaende Oplysninger, at Korn= dyrkning ikke har nogen Fremtid, at Rodfrugtdyrkning der= imod kan ventes at faa Betydning i Haverne, at Træplant=

ning *) ikke spiller nogen Rolle, hvad enten det nu er Klimaet eller Ufreden, der bringer Birketrattet til at forsvinde, men at i det Hele og Store Græsset trives ganske godt, og ialtfald med rigelig forøget Udbytte lønner fornuftig gennemførte Kulturarbejder.

Det svageste Punkt i den islandste Græsdyrkning paa Hjemmemarker er, hvad der burde staa i første Række overalt — Gjødningens Opbevaring og Behandling, og en Landbrugs-Konsulent paa Island maa i den Retning aldrig blive træt af at gjentage og atter gjentage de samme Opfordringer paa ethvert Sted, han kommer.

Jeg troer, at man i Almindelighed ikke anvender det Halve af den Gjødning, man kunde opsamle. Den flydende Gjødning gaar for Størstedelen aldeles tabt, ved uden Hindring at flyde bort, og næsten al Faaregjødningen anvendes til Brændsel, Aften bruges ikke, og selve Møddingen lægges paa det Sted, der er nemmest for Haanden, uden Hensyn til hvorledes det er beklæffent.

Den store Masse Tang, som opstilles aarlig paa Islands Kyster, anvendes intet Sted til Gjødning, og kun faa ere de Steder, hvor man fuldt ud benytter Affaldet ved Fiskeriet.

Og dog er forøget Gjødning en uundgaaelig Betingelse for forøget Produktion; man har kun faa Jordarter, der egne sig til denne Anvendelse, Vermærgelen er ikke meget kalkrig, og Skjælmærgelen, som findes hist og her ved Strandkanten, er ikke almindelig.

Desværre er Brændingen af Gjødningen paa nogle Steder en Nødvendighed, da man ikke har andet Brændmateriale, dog langt fra faa ofte, som man troer at maatte anvende den hertil. Man kunde langt hyppigere, end Tilfældet er, bruge Tørv til Brændsel, hvis man vilde gjøre sig den Umage at hente den i noget større Frastand, thi det er

*) Ved Akureyri findes nogle plantede Kønnetræer af en halv Snæs Alens Højde, og paa Hallormsstad paa Vstkanten en Birkeskov med enkelte lige faa store Træer.

vist meget faa Sogne paa Island, der ikke have en eller flere rigelige Tørvmyrer, skjøndt Tørven er af hyderst forskjellig Beskaffenhed og over hele Landet mere eller mindre indblandet med vulkanst Afte.

I enkelte Egne af Sydlandet, hvor man f. Ex. i Fiskelejerne ikke har Faar og ikke i Nærheden kan finde nogen Tørv, samler og tørrer man Tang til Brændsel.

Med Hensyn til Husdyrbruget er det tilstrækkelig bekendt, at Udgangerfaaret indtager den første Plads; at Faareholdet har været det samme i gamle Dage, derpaa tyde alle Beretninger, ja det synes endog, som om Antallet af Faar i det Hele ikke er steget i det sidste Aarhundrede, fra hvad det har været i gamle Dage, medens Virkekraften endnu dækkede større Partier af Øen.

Det er først i det attende Aarhundrede, man har begyndt at samle statistiske Oplysninger om denne, den islandske Nationalformue; da Faaretallet imidlertid lægges til Grund for en Del af Skatteberegningen, har Oplysningen derom mere relativ end absolut Værdi; de sidste Aars Beregninger ere derfor for en stor Del byggede paa Skjøn om det sandsynlige.

Man angiver 1703	280,000	Stkr. Faar
1760	357,000	— —
1783	236,000	— —
1784	49,000	— —
1800	307,000*)	— —
1870 c. . . .	500,000**)	— —

I Midten af det 18de Aarhundrede bleve 10 Væddere af engelsk Race førte til Island til Racens Forædling, og da man var ganske vel tilfreds med denne Prøve, vilde man i

*) Styrslur um Landshagi á Íslandi 1861.

***) Snorri Jónsson, Lidsst. for Veterinærv., 1879, Side 153: Med et rundt Tal kan man anslaa Faarenes Antal i de bedste Aaringer til 500,000 om Vinteren og henimod 700,000 (Lammene iberegne) om Sommeren.

1760 ligeledes gjøre et Forsøg med spanske Bæddere, men med disse indbragtes Faarestaben, og i samfulde 20 Aar hærgebe denne Epidemi Den, indtil den endelig blev standset ved Nedslagtning. — I 1856 blev den igjen bragt til Island med nogle engelske Bæddere og vedvarede mærkelig nok ligesom forud 20 Aar, til 1876, da Sygdommen endelig blev udryddet*).

Efter de mange Hundrede Tusinde Kroners Tab skulde man tro, at den dyrkjøbte Erfaring maatte bevirke større Forsigtighed ved Indførelsen af fremmede Faareracer, og at Althinget vilde betragte det som en Opgave ved Lovbestemmelse at skaffe en virksom Kontrol tilveje; dette er dog endnu ikke skeet.

Forøvrigt er uden Tvivl det Haab, som Noget nære om Faarebestandens Forædling ved udenlandske Racer, et tomt Hjærnespind, grundet paa Ukjendskab med Lovene for en Races (særlig Udgangerfaarenes) Afhængighed af den den omgivende Natur og de stedlige Forhold. Endog ved Flytning fra den ene Landsdel paa Island til en anden, vilde Faareracerne efter forholdsvis kort Tids Forløb forandre Udseende.

Desuden maa man være meget vel tilfreds med det Grundlag, man i denne Retning har i selve Landet, thi de islandske Faar ere bedre end vore Naboers, Nordmændenes og Færøernes Faarestammer, ja de overtræffe endog det stotste

*) Denne Gang dog ikke alene ved Nedslagtning, men ogsaa ved Vabst og Afspærring af de befængte Distrikter. At Faarestaben denne Gang blev overmandet, skyldes for en stor Del den daværende Sekretær Jón Jónsons energiske og uegennyttige Optræden. I de sidste 12 Aar havde Staben ved Afspærring været indskrænket til den sydvestlige Del af Den.

***) For hver 1000 Indvaanere findes omtrent:

I Danmark og Norge	1000	Stfr.	Faar
Sverig	340	—	—
Paa Island	7—8000	—	—

Blackface-Udgangerfaar. Kjødet af en Bede paa 3 à 4 Aar vejer sædvanlig 50—60 Pbd., foruden 12 à 15 Pbd. Talg, og Slagtevægten kan undertiden naa op til 80 Pbd. Kjød og 25 Pbd. Talg; af vadstet Uld faaes i Reglen 3—4 Pbd.; denne er som sædvanlig paa Udgangerfaar temmelig grov.

Der er stor Forstjæl paa Faarene i de forskjellige Bygdelag, ja endog i nogle Egne paa forskjellige nær hinanden liggende Gaarde, et Forhold, hvis Aarsag maa søges i ulige Behandling, i de forskjelligeartede Græsgange etc. Det er allevegne Brug paa Island at malke Moderfaarene om Sommeren 2 Gange daglig, fra Begyndelsen af Juli til midt i September, og man regner af velnærede Faar at kunne faa mellem 1—3 Pbd. Mælk daglig.

Som en Følge af denne Skik tages Lammene fra Moderfaarene, naar de ere 4—5 Uger gamle, de sendes da bort til de fjernere liggende Fjeldgræsgange, hvor de tilbringe Sommeren til sidst i September.

I de senere Aars Efteraarsmåneder er der blevet opkjøbt 4—5000 Faar paa Nord- og Østlandet af Handelsmænd fra Skotland til en Pris af 16 à 20 Kr. pr. Stk.; de sælges da jævnlig i Skotland for 36 à 40 Kr. pr. Stk.

At der paa Island er meget at gjøre til Forbedring af Faareracerne, forsaavidt de stedlige Forhold tillade det, er utvivlsomt, skjøndt man som oftest er omhyggelig i Valget af Hundyr; det er saaledes let at indse, at Malkningen af Moderfaarene maa udøve en hæmmende Indflydelse paa Lammenes Udvikling, men det er ikke let at indføre nogen Forandring i en Sædvane, som har været almindelig benyttet siden Oldtiden. Ulden kan ogsaa forbedres ved et skjonsomt Valg, men særdeles fin kan den aldrig blive paa Faar, der som disse sædvanlig maa søge deres Føde i det Frie en stor Del af Vinteren.

Faareavlens Gren af Landbruget, som man forstaaer sig bedst paa, og der findes hist og her særdeles dygtige Faareopdrætttere. Antallet af Faar paa de enkelte Gaarde

er meget forskjelligt, størst i den nordlige og østlige Del af Landet, hvor tillige Faareavlens drives mest som Hovednæring; det er dog sjældent, at der findes mere end 1000 Faar paa en Ejendom.

Om Hornkvæget har jeg før nævnt, at dets Antal stadigt har været i Aftagende; der fandtes:

1703	35,800
1770	30,100
1784	9,800
1800	23,300
1840	22,300
1872	20,300*)
1876	20,400**)

I det sidste Aarhundrede (naar fraregnes Ulykkesaarene 1783—84) er Kvægets Antal formindsket med $\frac{1}{3}$ eller omtrent med 10,000 Stkr. Kreaturer. Hvilken uheldig Indflydelse dette Forhold har paa Jorddyrkningen, har jeg allerede bevært, og skal her kun bemærke, at i og for sig er Sagen forklarlig nok, da Produkterne af Faareholdet lettere kunne omsættes i Penge eller Vareer, medens Mejeriprodukter sædvanlig finde daarlig Afsetning, saa at man staaer sig bedjt ved kun at holde Køer til Husholdningsbrug. Paa det samme Foder, som en Ko i 9 Vintermaaneder fortærer (60 à 80 Centner Hø), kan holdes i mange Bygdelag c. 20 Moderfaar eller c. 40 Bedder.

Jeg er overbevist om, at den islandiske Kvægrace er godt udstyret af Naturen, betydelig bedre end mangt et Sted i Norge; Køerne malke gjennemsnitlig 3—4000 Pd. aarlig, og det er ingen Sjældenhed at finde Køer, som malke 5000 Pd.,

*) Styrskur nm Landskagi à Islandi 1861 og Aaret 1873: Stjórnartíðindi 1878.

***) For hver 1000 Indbyggere findes i:

Norge	560	Stkr.	Hornkvæg
Sverige . . .	419	—	—
Danmark . . .	695	—	—
Island	288	—	—

og man har flere Exempler paa et Udbytte af 6—8000 Pbd., hvilket maa kaldes overordentlig godt af Røer, hvor Føden udelukkende er Hø uden Tilskud af Kjerne eller Rodfrugter. Racen er saaledes god, men den faaer i altfor høj Grad at passe sig selv, og man finder det som oftest ligegyldigt, hvilken Tyr der benyttes, naar Koen blot faaer Kalv.

Kostaldene ere som oftest snævre og mørke, derimod er Vinterfodringen i Reglen ganske rigelig, og Sultefodring af Malkekvæget, som andetsteds forðum var temmelig udbredt, fjendes næppe paa Island.

Med Hensyn til Produkterne har jeg før bemærket, at de i Øjeblikket ikke spille nogen Rolle som Handelsvare. Mejeridriften er ikke meget indbringende, og Kjødproduktion, paa sjældne Undtagelser nær, ubrugt. Kundskaben om Behandling af Mælk og Tilberedning af Smør og Ost er i sin Barndom, hvad der egentlig vel ikke kan forundre Noget, naar man erindrer, hvor langsomt den har udviklet sig i andre, af Naturen langt mere begunstigede Lande. Det er paa Island Kvindernes Sag at sørge for Mejeriproduktet, og det betragtes som et nedværdigende Arbejde for en Mand at bestjæftige sig dermed.

I ældre Tider blev dog noget Smør ført ud af Landet, men denne Udførsel ophørte allerede for Hundrede Aar siden, og i de sidste 10 à 20 Aar er der endog indført en Del fra Danmark, hvilket atter viser hen til den før omtalte Tilbagegang i Interessen for Kvægbesætningens Udvikling.

§ 1624 førtes saaledes 636 Tdr. Smør til Danmark*)

1634	—	—	334	—	—	—
1734	—	—	47	—	—	—
1753	—	—	27	—	—	—
1772	—	—	12	—	—	—

og dermed ophørte Udførselen af dette Produkt**).

*) Titil Barningsbók Pag 17—18.

**) Nu udføres i Gjennemsnit fra Danmark til Island 50 Tdr. Smør, aarlig, varierende i Løbet af de sidste 10 Aar fra 10 til 100 Tdr.

Man plejer at sætte Mælken i firkantede, flade Kar af Træ, 3—4 Potter i hvert; Komælken henstaaer i 24—36 Timer og Faaremælken i 36—48 Timer. Koldvandsmethoden kjendes ikke, ligesaa lidt som Anvendelsen af Is om Sommeren, og Mælken bliver ofte for tidlig sur. Efter Analyse, som Prof. Segelcke har ladet foretage af Ko- og Faareesmør fra Island, viste der sig kun Forskjel fra det danske Smør for det sidste Bedkommende, der indeholder nogle Procent mere Fedt og ilter sig lettere end andet Smør; det bliver ogsaa i Almindelighed hurtigere harst end Smør af Komælk, er mere hvidligt af Farve, men er forøvrigt i vel behandlet og friskt Tilstand af lignende Smag. Af Komælk bruges 28—30 Pbd. til 1 Pbd. Smør, af Faaremælk derimod 20 à 22 Pbd., dog kan dette variere, thi paa gode Græsgange i Juli og til Midten af August har man ofte Exempler paa, at 14 Pbd. Faaremælk kan give 1 Pbd. Smør.

Da man ikke bruger Smørfarve og overhovedet ikke er i Stand til at tillave et blot nogenlunde ensartet og holdbart Produkt, er Markedet for Smørret indskrænket til selve Den, hvor den Pris, der opnaaes, sædvanlig er 66 Øre pr. Pbd., uden at der gjøres Forskjel paa, om det er frembragt af Ko- eller Faaremælk. Forbruget er desuden meget stort i Landet selv*).

Østelavning bruges ikke meget, men af den Mælk, der ikke strax benyttes, tilberedes det saakaldte „Styr“, en Art oplagt Mælk, der nedpækkes i Tønder og opbevares paa et køligt Sted i Huset til Vinterbrug; vel tilberedt og nydt sammen med friskt Mælk og Grød er det en ganske velsmagende og sund Føde. Denne Form for Anvendelse af Mælk er atter en Bane fra Oldtiden, da den var almindelig faavel i Norge som paa Island.

*) Schleichner Pag. 135. Det almindelige er, hos de Bønder, hvor der uddeles Mundportioner for Ugen til Kolkene, at hver Tjenestekarl faaar 2½ Pbd. og hver Tjenestepige omtrent det Halve, hele Aaret gjennem.

I de sidste 3 Aar har der været ansat 2 Mejerster med det Formaal at rejse omkring i Bygderne og undervise dem, der maatte ønske det, i Mejeridrift; men desværre har Ønsket om Undervisning ikke været saa almindeligt, at deres Tid har været fuldt optaget.

Er Hornkvæget i Djebliffet uden stor økonomisk Betydning for Island, saa frembyde Hestene til Gjengjæld Ex-empler paa, hvorledes en ikke ganske ringe Indtægt kan opnaaes i en Retning, som forud kun lidet har været agtet.

Der fandtes af Heste:

1703	26,900
1760	32,200
1784	8,600
1800	28,300
1840	32,200
1859	39,800
1876	31,300*)

Man vil heraf se, at Hestebefætningen er temmelig stor; mens der i Danmark findes 200 Heste pr. 1000 Indbyggere, findes der paa Island 400 (Norge 88, Sverige 97), og dog er Antallet af Heste paa Den forringet temmelig meget i de senere Aar, siden skotske Hestehandlere have begyndt at gjøre større Indkjøb, men samtidig hermed ere ogsaa Hestepriiserne stegne i en Grad, som man ikke har drømt om tidligere. De skotske Kjøbmænd give fra 36 til 60 Kr. pr. Stk., og sælge dem igjen i Skotland for 12 à 15 £, idet dog de smukkeste Dyr, brugbare til Ridebrug, undertiden betales med det dobbelte.

At vi kunne sælge Hestene saa billig, er begrundet i, at Bekøftningen ved Opdrættet er meget ringe; Dyrene maa i det væsentlige sørge for sig selv baade Sommer og Vinter; en Præst i Skagefjorden havde saaledes for nogle Aar siden

*) Styrslur um Landshagi á Íslandi 1861. Stjórnartíðindi 1878.

henimod halvandet Hundrede Heste, der aldrig kom i Hus. Den samme Race er udbredt over hele Den, hvilket da forøvrigt er Tilfældet med alle vore Husdyr, skjøndt, som tidligere bemærket, de noget afvigende Naturforhold i de forskellige Egne have haft en Del Indflydelse paa den stedlige Form. Skagefjorden er saaledes bekendt for sine gode Rideheste, i Skaptafellsfjæssel udmærke Hestene sig ved den Sikkerhed, hvormed de ere istand til at færdes gennem og over Vandløb, — en Egenstaf, hvorpaa man i Island maa sætte megen Pris, da der saa at sige ingen Broer findes.

Man burde uden Tvivl adstille den islandste Hest i Ridehesten og Arbejdshesten og holde disse tvende Slags strengt sondrede; — man finder fortrinlige Typer for begge Brugsretninger. Forøvrigt er Hesteracen som bekendt lille af Vægt — c. 50—54 Tommer høj, temmelig laadden og uanselig i sit Ydre, men hvad der næppe er saa bekendt, er, at den lille islandste Hest udmærker sig, fremfor de fleste andre af Verdens Hesteracer, for sin Udholdenhed og Nøjsomhed; den er voget op med og har dannet sig efter den Natur, der omgiver den, mens der fra Menneskets Side er gjort lidet eller intet for dens Udvikling. Jeg tvivler paa, at det vil kunne medføre nogen Fordel at indføre Heste af andre Racer til Blanding. Den, vi have, er fortræffelig, et Dyr, der kan bære sin Nyttelighed en 12—14 Mil om Dagen ved at hvile lidt to Gange, der paa Kjøbstadsrejser transporterer 200—250 Pbd. Vægt, Uger efter hinanden, der søger sin tarvelige Føde blandt Engens Halvgræsser eller Tangarterne ved Stranden, er trofast og udholdende under de mest ublidde Forhold ved Passager over Strømme etc. etc., — et saadant Dyr lader sig i Birkeligheden ikke let forandre til noget bedre. En større Hesterace har desuden ingen Betydning, før Landet er gennemfæret med Kjøreveje, hvilket næppe vil ske i de første Hundrede Aar, om det overhovedet nogeninde skeer.

De bedste Rideheste betales i de senere Aar med Priser af 3—500 Kr., o: 3 à 400 pCt. højere end forðum.

Af andre Husdyr, som Svin, Geder og Fjerkræ, berette Sagaerne, at man havde en stor Mængde i gamle Dage, hvilket mange Stednavne ogsaa bekræfte. Disse Husdyr ere nu næsten helt forsvundne; der findes saaledes næppe et eneste Svin paa hele Island; Høns findes hist og her, og af Geder ere kun nogle enkelte Sneise tilbage.

Det er ikke uden Interesse at se, hvorledes Folkemængdens Tiltagen og Aftagen i de forløbne Aarhundreder staaer i Forhold til lignende Bevægelser hos Husdyrene. Man finder i Virkeligheden, at Hungerensnød, hvorom der saa ofte berettes i Oplysningerne fra Fortiden, aldrig er kommen uden i Følge med stor Dødelighed hos Husdyrene, hvortil Grunden tidt maa søges i den ringe Forsynlighed, der vistes ved Bjergning af nødvendigt Vinterfoder; det var ikke saaledes som nu, da man i gode Høaar søger at faa en Beholdning til Rest for de kommende daarlige; tvertimod det var sjældent, at man saa sig istand til at forsyne Udgangerfaaret med tilstrækkeligt Hø i den haardeste Vinter, og naar Foderet slap op, inden Vejrtilstanden tillod Besætningen at finde Føde i det Frie uden at lide i høj Grad af Sne og Kulde, saa kom Sygdommen og Hungerensnøden blandt Besætningen og alle de skjæbnesvangre Følger, hvorom der saa tidt berettes. Hermed er dog ikke sagt, at dette skulde være den eneste Grund til den hele ulykkelige Tilstand, som i Virkeligheden beroede paa altfor mange samvirkende Aarsager, til at man kan tillægge nogen enkelt hele Skylden; der er saaledes ingen Tvivl om, at uheldig ordnede Handelsforhold, mangelfuld Tilførsel af Brødforn etc. etc., kunne have været medvirkende i Ulykkerne. I det nuværende Aarhundrede er der indtruffet ligesaa strænge Vintre og vanskelige Foderaar som i forrige, men intetsteds har der sultet Folk ihjel, og Folkemængden har været i stadig og jævn Stigning, hvilket efter min Mening beviser, at man meget godt kan leve paa Island, naar man bærer sig fornuftig ad og indretter sig paa at kunne overvinde de Vanskeligheder, som ugünstige Aar kunne bringe.

Det er jo paa Forhaand givet, at en fjerntliggende Ø som Island, med vanskelige klimatiske Forhold og med en Fortid, hvis mange Ulykker nødvendigvis have udøvet en nedtrykkende Indflydelse paa Befolkningen, maa komme bag efter, naar Tiden er om Fremskridt, saaledes som andre Lande under heldigere Forhold kunne fremvise dem; det kan ikke være andet, end at vi ere langt tilbage!

Det vil formentlig fremgaa af mine Bemærkninger om Forholdene, at Gøt kan betragtes som sikkert: „At vi maa give Afkald paa store Forbringere, i alt Fald til i en fjern Fremtid, naar Tiden er om Islands Opkomst,“ men samtidig vil det skjønnes, at Tilstanden utvivlsomt kan bedres betydelig paa mange Maader. Det er hævet over enhver Tvivl, at vi maa søge vort Ophold ved Foderdyrkning og Husdyrhold; og at vi ogsaa kunne finde det derved, rigeligere og bedre end nu for Tiden, det tør vel ikke bestrides, naar man seer hen til, at hvad Den hidtil har ydet sine Beboere er næsten udelukkende bragt dem ved Naturens egen Virksomhed; hverken Menneskeaaend eller Menneskehaand har endnu været taget ordentlig i Tjeneste, saaledes som det burde og kunde være Tilfældet!

At et Folk kan leve i Aarhundreder i en ligesom forstenet Tilstand i en eller flere Retninger, er dog ikke noget for Island særegent, — tværtimod, i landøkonomisk Retning har næppe noget Land i Europa undgaaet saadanne Perioder, og der kunde fremdrages Exempler nok paa, hvorledes et Folk kan have levet Aarhundreder igjennem uden Begreb om, hvad der ved fornuftigt og flittigt Arbejde kunde bringes ud af den Jord, det beboede.

At vi have staaet stille i saa langsomme Tider, er intet Bevis for, at ikke Landet kan gjøre Fremskridt, eller at vi Islandinger ere uimodtagelige for Forandringer i gamle Sædvaner, saaledes som nogle have befyldt os for.

Som vi have seet, have alle de Forsøg, man har gjort i forrige og dette Aarhundrede med Raceforædling, Korndyrk-

ning, Træplantning etc., dog tilfids endt med fejlslagne Forventninger og pekuniært Nederlag, saa det er i Virkeligheden intet Under, at en Mistillid til nye Metoder har kunnet indsnige sig, og at man troer det sikrest at holde sig til det Gamle og Tilvante.

Fra min Virksomhed som Landbrugskonfulent paa Den har jeg dog ofte Erfaring for, at man der er ligesaa villig til at modtage gode Raad, som Folk andetsteds kunne siges at være, hvis man virkelig troer, at det kan føre til Nytte, og hvad der særlig har glædet mig, er, at de mangfoldige Begjæringer om Assistance, der ere stillede til mig, ikke alene ere komne fra yngre, men meget ofte ogsaa fra ældre Mænd, om hvem man skulde tro, at de i særlig Grad vare groede fast i nedarbejdede Skikke*).

At det er paa Landbrugets Udvikling, at det vil bero, om Island skal kunne gaa fremad i materiel Henseende, nærer jeg ikke nogen Tvivl om.

De $\frac{4}{5}$ af Landets Befolkning regner man at skulle leve udelukkende af Landbrug, men i Virkeligheden er det vist endnu flere; vi have seet, hvorledes Befolkningens Antal hurtig har tiltaget eller aftaget, naar Aargangene have været gunstige, eller Misvæxt af Græs er indtruffen, og større Epidemier have angrebet Husdyrene, — ganske som naar Misvæxt forud indtraf hos korndyrkende Nationer.

Bore største og bedste Mænd have bestandig indseet det og efter bedste Evner arbejdet for at ophjælpe Landet, men deres Kundskaber og Uddannelse have som oftest gaaet i en anden Retning, og derfor have de sjældent kunnet udrette stort med Hensyn til Landbrugets Udvikling.

Biskop Hannes Finnsøn har skrevet en Afhandling om „Folkedød paa Island i haarde Aaringer“, — og om=

*) I de forløbne 7 Sommer, siden jeg i 1873 tiltraadte min Post som Landbrugskonfulent i Island, har jeg i det Hele taget ydet Vejledning paa 540 Gaarde paa Syd-, Vest- og Nordkanten af Den.

taler der Aarsfagerne til disse uheldige Perioder, idet han samtidig fremsætter sin Anskuelse om, hvorpaa vort Liv og vor materielle Udvikling egenlig hviler; han siger blandt andet:

— — — „Det har altid viist sig i haarde Aaringer, at Hungersnøden først har krævet sine Ofre blandt dem, som have ernæret sig ved Fiskeri og stolet paa Søen; dernæst har den angrebet de Bygdelag, hvor man fortrinnsvis har levet af Faareavl og stolet paa Faarenes Ernæring ved Udgang om Vinteren, men allermindst har den hærget i de Distrikter, hvor man har havt Kvæghold og Græsdyrkning;“ — og senere tilføjer han: „Det har ofte skeet, at Folkedød af Hunger har hærget Island i Aar, som dog have været velsignede med det bedste Fiskeri ved Kysterne; men det har aldrig indtruffet, at Noget er døet af Sult i Aaringer med god Græsvæxt“*).

Disse Sætninger udtrykke i Korthed den siden Vandets Behyggelse indvundne Erfaring; den viser Aarsfagerne til Hungersnød i Island, men derigjennem ogsaa Midlerne til fremtidig at undgaa lignende Ulykker, idet Græsvæxt og Græsdyrkning fremhæves som Grundvolden, hvorpaa Alt skal bygges; man bør ikke nære sangvinske Forhaabninger om Korn dyrkning, Trævæxt o. s. v., men alene holde sig til, hvad der ligger nærmest: Produktion af godt og rigeligt Græs ved alle de Midler, der staa til Raadighed, og Udvikling af saa gode Husdyr, som Naturforholdene tillade.

At Afgrøderne paa Tunene kunne fordobles ved god Behandling af disse Jordstykker, har jeg hentydet til, ligesom ogsaa omtalt Bigtigheden af Vandets Benyttelse, hvor det er muligt paa Engene, og jeg har oftere havt Lejlighed til at omtale min Mening om Husdyrenes gode Egenskaber, som give os et fortrinligt Materiale at arbejde videre med.

Da saaledes formentlig hverken Vandets Natur eller Be-

*) Rit hins íslenzka Lærdómslistafjelags 1791.

folkningens Ejendommeligheder lægge nogen uovervindelige Hindringer i Vejen for Fremskridt, er det Maal nærliggende paa bedste Maade at bibringe Indbyggerne Kjendskab til deres egen Bedrift, i hvilken Retning den staaer tilbage, og hvad der kan gøres for at forbedre den. Midlerne til Ophjælpning af Landbruget ere vel ikke store paa Island, men man maa dog glæde sig over, at der saavel fra Regeringens som fra Althingets og Privates Side vises den Sag en Interesse i Nutiden, som man aldrig før i Tiden har skjænket den.

I hvert Amt har man et privat Fond bestemt til Landbrugets Fremme, for de forskjellige Amter tilsammen omtrent 30,000 Kr. Paa Sydlandet har et af disse Selskaber bestaaet i 42 Aar med en Kapitalformue af c. 16,000 Kr. og har udfoldet en ikke ringe Virksomhed ved Anvisning til Engvanding og Tundyrkning etc. i den sydlige Del af Landet, ligesom det oftere har udgivet landøkonomiske Skrifter.

Der findes vel ogsaa mindre Selskaber omkring i andre Egne af Landet, men dels raade de over meget smaa Midler, dels er deres Organisation saa lidet stabil, at de sjældent faa Lejlighed til i længere Aarrække at arbejde for Løsningen af vigtige Opgaver.

Hs. Majestæt Kongen har ved Islands Tujindaarsfest skjænket 8000 Kr., hvis Renter i to Præmier à 160 Kr. aarlig uddeles til tvende Mænd, som i en eller anden praktisk Retning have udvist særlig Dygtighed i det forløbne Aar; det er en smuk Gave, hvis gode Virkning ikke vil udeblive!

Endelig maa det bemærkes, at der af sidste Althing blev bevilget 10,000 Kr. aarlig i 2 Aar til Foranstaltninger for Landbrugets Fremme, medens der af forrige Althing kun blev bevilget det halve. Disse Summer ere dels anvendte som amortisable Laan til Jordbrugere, dels til Understøttelse for unge Islændere, der opholde sig paa Landbrugsskoler i Norge.

Det, vi fattes i særlig Grad, er et fast Grundlag for

praktiske Arbejder; vi kunne kun sjældent sige: „den eller hin“ er den bedste Methode for Engvanding, Tunnævning, Græsdyrkning etc. etc., fordi der aldrig har været Lejlighed til at anstille ordnede Forsøg, og fordi de uberegnelige klimatiske Forhold ikke tillade os at bygge paa andre Landes Erfaring; det kan derfor ofte for en indfødt Konsulent være vanskeligt at orientere sig og give Vejledning; han maa være forberedt paa at møde et næsten fuldstændigt Ubekjendskab med Anlægget og Udførelsen af de fleste Arter Jordforbedringer, samtidig med Mangel paa Midler til at udføre dem. Han maa derfor forstaa at rette sig efter Forholdene, og ved praktiske Arbejders Udførelse maa han kunne lære sine Arbejdere ikke alene Fremgangsmaaden ved selve Arbejdet, men tillige hvert Haandgreb, der forekommer ved samme, og de Kundskaber, han medbringer fra Udlandet, maa saa at sige „akklimatiseres“, før de kunne faa nogen Betydning; naar dette kun fastholdes, er der ingen Tvivl om, at vi fra Norges Bjergnatur og klimatiske Forhold kunne hente nyttig Hjælp med Hensyn til Jorddyrkningen, ligesom vi for Undervisning i Mejeridrift og Indsamling af theoretiske Kundskaber i Husdyrbruget især bør ty til Danmark.

Men hvad der i høj Grad vil hjælpe og støtte vor Fremadstræben og staae den det sikre Grundlag, som den savner, er Oprettelsen af en eller et Par praktiske Landbrugsskoler paa Den selv; det dobbelte Maal: 1) at staae Oplysning om, hvad der med Fordel lader sig udføre under de islandske Forhold, hvilke Arbejdsmaader der ere hensigtsmæssige etc., samt 2) at hjælpe vordende Jordbrugere til bedre Kundskab i Retning af Jordbrug og Kvægavl, uden at de skulle være nødt til at foretage kostbare og ofte lidet nyttige Rejser til Udlandet, — det vil uden Tvivl kunne naaes igjennem en fornuftig anlagt Skole, hvor de praktiske Arbejder, ligesom ved Stend i Norge, indtage første Plads; thi hvor nyttig end theoretisk Undervisning kan være, saa bør det dog erindres, at regelbundet og ordnet Arbejde paa Tun og Enge, i Stald

og Have, danner den nødvendige Indledning til enhver videre gaaende Virksomhed og er Grundlaget, hvorpaa alt isvrigt kan opbygges.

Det er imidlertid et særdeles stort Uheld, at Stemningen hos de ledende Mænd paa Althinget gaaer i en anden Retning. Man vil nemlig oprette en hel Del mindre Skoler, der paa Grund af Mangel baade paa Udstyr og Lærerkræfter ikke ville kunne komme til at udrette noget synderligt. Man indseer ikke Nødvendigheden af at tage med i Beregningen de Erfaringer, man i disse Retninger har gjort ved de norske Landbrugsstolers Oprettelse og hurtige Forfald. Jeg nærer derfor Betyrning for, at vi rimeligvis ville begynde og gennemgaa den hele Række af Støffelser og Tab, man nu har gennemgaaet i Norge, indtil ogsaa vi have tilkjøbt os Sandheden paa en virkelig slaaende og kostbar Maade.
